

dett, a gondot megint elzavartuk egy hétre. Nem igen szokott istenkedni, inkább káromkodni. Templomba se jár, de most azt mondta:

— Lám, mégis jó az isten, nem hagyja el a szegényt... az utolsó pillanatban mindig kisegíti...

Na, csak várj — mondom. — Lesz ez még rosszabbul is míg felnőnek ezek a rajkók. Addig még nagyon sokszor kell neki segíteni.

De mindegy, egyszer megint túlvagyunk a nehezén és Sári ellohajtott Mózsihoz, vitte az egy pengőt, amit Kelemenéktől kapott sóra, élesztőre. Én azt akartam, hogy 50 fillért adjon az adósságba is, hadd lássa Mózsi, hogy van bennünk akarat, most is nagyon jó volt, hogy kisegített, de Sári azon volt, hogy hoz inkább vagy hat kiló krumplit, legalább az legyen a háznál, hogy tudjon valami ételfélét is főzni...

Veres Péter

VOJVODINA HÚSZ ÉVE

(Szemelvény most készülő naptárunkból)

Egy ország, nép, vagy akár országrész életében a történelem szempontjából husz év nem nagy idő és husz év alatt nem történhetnek események, nem mehetnek végbe folyamatok, amelyeknek hatásai bármilyen szempontból helyrehozhatatlanok lennének. De husz év fölmutathat már bizonyos törvényszerűségeket és ha ezeket fölleljük, akkor a mult alapján a jövőre is következtethetünk. A megállapított hiányok, vagy előnyös jelenségek tanulságai pedig a szebb és jobb jövő küzdelmes építésének nélkülözhetetlen eszközei.

Ebből a szempontból *minden idevaló ember* részére — elgondolásait akár túlnyomóan egyéni célszatok, akár altruizmus vezések — Vojvodina fejlődése az elmúlt husz év népesedési adatainak megvilágításában okvetlenül érdekes képet nyújt. Ez a kép a valóságot, — a számszerű tények valóságát adja. Ilyenek vagyunk, mondják a tények. Mivel a jövő elsősorban tőlünk függ, mert az emberek — ha adott keretek és megszabott lehetőségek között is — maguk irányítják sorsuk fejlődését, szükséges, hogy a javítani akarás tényekre támaszkodva induljon meg a kitűzött cél felé. A legszebb elgondolás is csak úgy válhat valóvá, ha minden ízében idomul ahhoz a talajhoz, amelyre alkalmazni akarjuk.

Bármilyen igazak, s mindenütt alkalmazhatók legyenek a világot átfogó tantételek, ha azok a helyi talajba nem eresztenek gyökeret és éltetőerejüket nem onnan szívják, s ha az általános-ságban egyező viszonyok különleges jellemvonásait, törvényszerűségeit nem találjuk meg, ezeket nem kutatjuk és hozzájuk nem alkalmazzuk — csak utópiák maradnak, üres szavalás és frázis-puffogatás.

A mi viszonyaink kutatása, ismerete és megismertetése ezért is fontos, mert minek kell minket elsősorban érdekelnie, miért kell küzdenünk, ha nem azért a földért, ahol felnőttünk, ahol dolgozunk, ahol élünk? Azokért, akikkel egy levegőt szívunk, akikkel közösek az adottságaink, bajaink, örömeink. És kikkel fogjunk össze legelső sorban, ha nem velük? Hogyan, s mit bíráljunk, miért lelkesedjünk, ha mindez a közeli dolog, a közvetlen környezet számunkra szinte ismeretlen? Nem visszás és egészségtelen-e az, hogy munkások, parasztok, értelmiségiek, majdnem kivétel nélkül többet tudunk a spanyol, vagy kínai falvakról, mint a miéinkről? És semmit se tettünk, de nem is tehetünk addig, amíg a mi viszonyainkat nem ismerjük meg legalább annyira, amennyire azt lehetőségeink megengedik.

A helyszíni kutatás nálunk még gyermekcipőben jár, vagy még abban sem. A statisztikai földolgozást pedig egyrészt az anyag hiányossága, nehéz megközelíthetősége hátráltatja, másrészt az olvasók idegenkednek a számoktól és ez csökkenteni azon kevesek munkakedvét is, akik különben látják, hogy ez az egyedüli helyes út a szélesebb megismerések felé. Mégis ezen a téren már valamivel gazdagabbak vagyunk.

A következő pár oldalon röviden össze akarom foglalni szűkebb hazánk, — Vojvodina fejlődésének azt az oldalát, amit az Állami Statisztikai Hivatal népesedési adatai mutatnak meg.

Mit hozott Vojvodina az új államalakulatba

Vojvodina egész történetének, gazdasági és politikai kialakulásának vizsgálásánál egy pillanatig sem szabad szem elől vesztenünk azt a tényt, hogy itt szerbek és horvátok, magyarok és németek, románok és szlovákok élnek, hogy a különböző nyelvcsoportokat nagyfokú összekeveredtségük miatt nem lehet úgy elhatárolni, hogy pár járásnyi összefüggő területre nyugodtan mondhatnánk: itt ez és ez a nemzetiség a lakosságnak legalább a háromnegyede. Ez a körülmény elsősorban a régi osztrák nemzetiségi politika sakkúzasainak az eredménye. Röviden Vojvodina egész újabbkori története nemzetiségi terület jellegét viseli. Ennek befolyása világosan észlelhető és érezhető a gazdasági és politikai életmegnyilvánulások minden terén. 1918 előtt is, azóta is.

Az 1918 előtti Vojvodinát három dolog jellemezte: a nagybirtokok, rossz közlekedési lehetőségek (a bánáti utak, amikkel a kormányok az ellenzéki voksokat büntették, messze földön hírhedtek voltak) és az élelmiszer nagyipar bizonyos fejlettsége (malmok, cukorgyárak). Nehézipar nem volt és textilipar is csak kialakulófélben. A városok lakossága az összlakosságának 24 százalékát alkotta, ami már meglehetősen fokú városodást jelent. A tízezer lakoson fölüli nagyközségek pedig a lakosság 15 százalékát, vagyis kimondottan falun és tanyán a lakosság 61 százaléka élt.

Ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk Jugoszlávia 1921-es ada-

taival, akkor Vojvodina relativ fejlettsége a következő képet mutatja:

1921-ben 10 lakós közül 20.000-nél népesebb városban lakott:

Vojvodinában	21
Jugoszlávia többi részén	6

Míg Vojvodina népessége az ország lakosságának 11 százaléka volt, addig az ország városi lakosságának egyharmada esett a vojvodinai városokra.

Mit mutatnak ezek a számok?

Azt, hogy Vojvodina az új államban minden elmaradottsága dacára magasfokú egységet jelentett. Magasabb fokon csak Szlovénia állt.

Miből következik ez?

A városok fejlettségéből. Tudjuk, hogy a modern társadalom fejlődésének jellegzetes foka a város-falura szakadás, mikor a két termelési tényező ellentétbe kerül egymással. Ennél a foknál kezdődik gazdasági politikai stb. téren a város hegemoniája. A város kezében tartja a tőkét, a gazdasági élet fejlesztésének kulcsát. A szellemi élet, iskolák, sajtó, művészet, politika mind a városokban összpontosulnak és ezekre a hatóerőkre támaszkodva a polgárság, mint a városiasodás zászlóvivője, a társadalom — tehát város és falu — vezére lesz. Ettől kezdve a fejlődés mikéntjét a város diktálja. A gyáripar a mezőgazdasággal szemben túlsúlyba kerül. Az általános fejlődés mindenütt a városok növekedését mutatja a falvak rovására. Ez természetesen nem a városi lakosság szaporább voltának, hanem a beköltözéseknek az eredménye, amit a falvak elszegényedése és a városokban kínálkozó munkaalkalmak indítanak meg. Ez a mai termelés és társadalom elválaszthatatlan velejárója. Magától értetődik, hogy ez a folyamat nem egyenletes, zökkenőnélküli. Az időközönként beálló válságok és konjunktúrák kikerülhetetlen hatása itt is megmutatkozik, de az alapvető fejlődési irányt nem változtatja meg.

Ha most mindezt a Vojvodinára vonatkoztatjuk, akkor tekintetbe kell vennünk az itteni városok sajátosságait. A viszonylag nagyszámú városi lakosság kisebbik részét képezik az iparosok, kereskedők, gyárosok és munkások, tehát a városi kultúra igazi elemei, míg a lakosság jórészenek jövedelmi forrása a földművelés. Így a polgárosodás, amit a városbanlakás aránya mutatott, csak külszín volt. És mégis ez az első lépés azon az úton, amely a földnek gépekkel való iparszerű műveléséhez, vagy a földtől való elszakadáshoz vezetett. A városok, mint fejlődést irányító tényezők egyre jobban izmosodtak, ha nem is jelentettek olyan erőt, mint azt a lakosság pusztán számbeli súlya mutatja. Erre vall az is, hogy minden jelentős megmozdulás a városokból indul ki, akkor is, ha például a falu megmentését tűzi ki céljául.

Vojvodinában két ellentétes várostípust különböztethetünk meg. Az elsőnek legjellegzetesebb formája Subotica, a másodiknak Novisád.

Subotica tipikus parasztváros. Tulajdonképpen több faluszerű település egybeolvadásából keletkezett. Gyáripára jelentéktelen volt és még máig is magán viseli azt a jelleget, amit keletkezése és kiépítése folyamán nyert. Lakossága zömét nem polgárság stb., hanem parasztság képezi és ezért habár Magyarországon is, Jugoszláviában is, a harmadik város volt népesség szerint, nem játszhatott ennek megfelelő szerepet. Legjobban az óriás falu elnevezés illik rá. Ehhez a tipushoz tartoznak Vel. Kikinda, Stara Kanjiža, Senta is.

Novisád fejlődésében, melynek alapja a kereskedelem és az újabban kialakult gyáripár, a Duna hatalmas szerepet játszik. Lakossága túlnyomó részben polgárság és munkásság, a földművelő-birtokos elem csak kissúlyú és jelentőségű. A rohamos fejlődés ebben leli magyarázatát. Természetes, hogy ez a Vojvodinában legvárosibb város ugrásszerűen fejlődik, míg a többi pang, vagy éppen visszafejlődik, mint pl. Bela Crkva. A két ellentétes típus között az átmenet Petrovgrad és újabban Pančevo képviseli.

Mindezt azért mutattuk be, hogy megérthessük azokat a következtetéseket, amelyeket Vojvodina életének utolsó 20 évéről tanúskodó tényekből kell levonnunk.

Az új keretek (1931-ig)

Vojvodina világháború utáni fejlődése első szakaszának két határkövét az új államalakulatba való beolvadás és az 1929-es gazdasági válság adják. Ezt az időszakot a háború utáni konjunktúra, az agrárreform, az 1925-ben elkezdődött mezőgazdasági válság és az 1928-ban megindult világválság hatásai töltik ki.

A *világháború utáni konjunktúra* hatása alatt meginduló nagyarányú befektetések, a pénzbőség nem tartott soká. A korona átváltása dinárra már megrázkódtatással járt. És mikor 1925-ben a mezőgazdasági válság jelentkezett, azt a gazdasági élet minden ága megérezte. Mindehhez hozzájárult a dinár magas árfolyamú stabilizációja. Az előző évek beruházási kölcsöneit a gazdák az alacsony búzaárakból nem tudták fizetni, a szövetkezeti mozgalom még alig vert mélyebb gyökeret, nem vált általános jellegűvé és a falvakon megütötték a dobot. A kereskedelem megcsappant, a parasztság nagy vásárlóképességére berendezkedett iparvállalatok leépítenek, helyenként bezárják kapuikat. A munkanélküliség lidérce ráfekszik a gazdag Vojvodinára. A középosztályok elszegényedési folyamata is itt veszi kezdetét.

Az *agrárreform* mindennek nem tudott szilárd gátat vetni, mert egyrészt az ideális elgondolás kellő anyagi támogatás híjával volt, másrészt a földnélküli lakosság meglehetősen nagy része kielégületlen maradt. Az utóbbiak így földet alig kaptak, ha igen, úgy keveset az önálló egzisztenciához, de a nagybirtokok fölosztása a helyi, habár keserves munkalehetőségeket is csökkentette. A gyáripár sem nyújtott elég elhelyezkedési lehetőséget. Mindezt tetézték a rövidlátó gazdasági intézkedések. A fejlődés megállt.

Nagyvonalú közmunkák kellettek volna, hogy a gazdasági élet kihagyó érverésébe új lendületet vigyenek. Főképp politikai okok miatt azonban ezekre nem került sor. A közlekedési viszonyok nagyjából az 1918. előttié maradtak. Az életszínvonal zuhanni kezdett és megindult az elvándorlás.

Így állt elő az a helyzet, hogy míg az ország többi részének lakossága 1921-től 1931-ig közel 18 százalékkal nőtt, addig Vojvodina csak 6 százalékkal. Az előrebecsített meglepő bizonyítékot kapnak, ha a népesedést város és falura bontva nézzük.

A népszaporodás tempója 1921-től 1931-ig százalékban*

	város	falu
Vojvodina	17	3
Jugoszlávia többi részén	52	14
Jugoszlávia	40	14

Először is látjuk azt, hogy a városok népesedése sokkal erősebb ütemű, mint a falvaké, vagyis a fejlődési irány az egész világon észlelhetővel azonos jellegű. És ugyanakkor az is megállapítható, hogy Vojvodina népesedése nemcsak általában, de elemeiben is mélyen az ország többi részén alul maradt.

Miért? Azért, mert a felsorolt, Vojvodinára vonatkozó okok hatása alatt (gazdasági fölépítés, politika körülmények, stb.) a fejlődés megállt.

Ha a vojvodinai városok adatait most összetevőikre fölbontjuk, akkor az amit ezek jellegéről mondtunk, a leplezetlen valóság képében áll előttünk. Tíz város közül igazi fejlődést, erősödést csak Novisad mutat föl, a többiek megálltak, vagy visszafejlődtek.

A lakosság növekedése 1921-től 1931-ig százalékban*

Novisad	64	Vršac	9
Petrovgrad	19	Stara Kanjiža	5
Pančevo	14	Senta	4
Vel. Kikinda	10	Sombor	3
Subotica	10	Bela Crkva	0

Az említett gátló hatásoknak egyedül Novisad állt ellent és némileg Petrovgrad. A többiek növekedése a természetes szaporodás vonalán, vagy azon alul mozog. Már pedig ez a tényező, amit mondtunk, a városok fejlődésében teljesen alárendelt szerepet játszik.

Az ország többi városainak fejlődése — Beográdról nem is szólva — kevés kivétellel (Ljubljana, Maribor, Bitolj, Mostar) 20 százaléknál magasabb. Beograd 114, Zagreb 71, Skoplje 68, Kragujevac 74, Zemun 52, Niš 41, Split 39 stb. százalékkal növekedett 1921–31. között. Ez a rövid összehasonlítás nem csak azt erősíti meg, hogy a vojvodinai városok — tehát Vojvodina — fejlődése

* Kikerekített számok.

meglassult, helyenként megállt, hanem azt is mutatja, hogy az ország többi városainak erősebb fejlődése milyen irányú.

A mondottakból kiviláglo tényt csak kiegészíti a gazdasági helyzet másik mutatója: a munkabérek állása. A legalacsonyabb munkabérek a vojvodinai Betegsegélyző Pénztárak kimutatásai tüntetik föl.* És ez a tény épp úgy nem véletlen, mint a fejlődés említett megtorpanása, hanem avval együtt egyenes következménye és függvénye a Vojvodinára oly jellegzetes politikai és gazdasági adottságoknak, amelyek hatását, összes életmegnyilvánulásainkban érezzük, nemzetiségi, felekezeti és osztálykülönbségekre való tekintet nélkül.

1931-től

Az ipari válság Jugoszláviában nem 1929-ben tört ki, mint a világ gyáriparilag fejlett államaiben, hanem 1931-ben. Azonban ez a közbeeső két év sem múlt el teljesen nyomtalanul. Ennek oka az ország gazdasági felépítésének tarkasága. A domináló legfejlettebb termelési mód mellett az ország déli részein még patriarchális gazdálkodás folyik. A gazdasági élet egyik legiőbb fokmérője az alkalmazott munkások száma és a munkabérek. Ezek szerint a válság először Vojvodinában érezttette hatását, még 1929-ben, utána következtek Szlovénia és Horvátország, majd Bosznia, Szerbia stb.

Egy másik cikkemben** kifejtettem a gazdasági válság hatását Jugoszlávia népesedésére. Ott a tényezők felvonultatásával bizonyítottam, hogy a népszaporodás fő mozgató ereje a gazdasági helyzet és az abból következő életkilátások. Milyen viszonyban állnak ezek a tényezők Vojvodinában? A gazdasági színvonal esése itt is maga után vont a születések esetét, amit még a közegészség javulását mutató csökkenő halálozási arányszám sem tud ott annyira ellensúlyozni, hogy a szaporodás üteme ne lassult volna meg.

A szaporodás 10.000 lakósrá***

	Dunabánság	Jugoszlávia
1929—30 . . .	107	144
1931—33 . . .	87	139
1934—35 . . .	66	136

Nálunk a népszaporodás ütemének csökkenése 38 százalékot tesz ki. Hogy itt is az országos átlag alatt vagyunk azt mutatja a második táblaszlop.

A tények rövid áttekintése és az összehasonlítás szomorú képet ad. A fejlődés megállt. A nép vitális ereje csökkent és a kialakulásban — Novisadot kivéve — sehol sem találunk biztató jelet. A fejlődést gazdasági tényezők irányítják és amíg ezeknek

* 20 százalékkal vannak az országos átlag alatt.

** Utjecaj privredne krize na populaciju u Jugoslaviji (A gazdasági válság hatása Jugoszlávia népesedésére). Znanost i život, 1937. 272. oldal.)

*** Kikerekített számok.

beállítottsága más jelleget nem vesz fel, jobbrafordulást nem várhatunk.

Kilátások

Vojvodina gazdasági ereje, ha kisebb is, mint volt, de még mindig nem törpült annyira össze, hogy a kilábolás, a föllendülés *ne lehetne ugyanolyan lehetőség, mint a bemutatott legyöngülés*. Városaink lakóssága az ország városlakóssainak még mindig 27 százaléka, a lakosság megoszlása város és falura még mindig jóval magasabb jellegű, mint az ország többi részeiben.

	100 lakósból	
	városokra	falvakra
	esik 1931-ben*	
Vojvodinában	26	74
Az ország többi részeiben	8	92

Az a gazdasági és kulturális erő, amit ezek a számok képviselnek tervszerű akciókkal mind életre kelthetők és megindíthatók. A hosszú megpróbáltatások után még szebb napok is virradhatnak Vojvodinára. Rengeteg kiaknázatlan lehetőség vár egy összefogásra, amely Vojvodinát országunkban fontos szavú tényezővé tenné. És ezt Vojvodina méltán várhatja, mert erre gazdasági súlyánál és történelmi múltjánál fogva lehetősége és joga van.

Palics Miklós

Az Állami Statisztikai Hivatal népszámlálási kimutatása szerint a lakosság abszolút számokban:

	Összlakosság	
	Vojvodina	Jugoszlávia
1921	1,346.527	11,984.911
1931	1,423.291	13,934.038

A 20.000 lakósnál népesebb városok

1921	319.552	958.144
1931	369.842	1,337.313

(Vojvodinában a két 20 ezren aluli is.)

* Kikerekített számok.